

Vsiljiva škodljivka iz Severne Amerike

Urban Šilc



Žvrklja (*Ambrosia artemisiifolia* L.)

Karta razširjenosti vrste Ambrosia artemisiifolia (po Jogan s sodelavci (2001), dopolnjeno s podatki iz baze FloVegSi in baze fitocenoloških popisov, obe bazi Biološkega instituta ZRC SAZU).



Morda ste kdaj med vožnjo opazovali rastline, ki uspevajo ob cesti? Ste opazili zeleno cvetočo rastlino, podobno pelinu, ki pozornost ne pritegne z barvo cvetov ali listov, ampak s svojo številčnostjo? To je pelinolistna žvrklja ali ambrozija (*Ambrosia artemisiifolia* L.), ki je invazivna enoletnica iz družine Asteraceae in izvira iz vzhoda Severne Amerike. Rastlina cveti od sredine avgusta do pozne jeseni, ko se v zraku močno poveča količina njenega peloda. Količina peloda običajno ni odvisna od dnevne temperature in vlage kot pri nekaterih drugih rastlinah (Kofol – Seliger, 2001).

Do sedaj se je pri nas o žvrklji pisalo največkrat kot o invazivni vrsti, ki je bila za botanike zanimiva zaradi

hitrega širjenja (Jogan, Vreš, 1998), poznali pa smo jo tudi kot vrsto, katere pelod so začeli zaznavati v velikih količinah. Ker pelod pogosto povzroča alergije, ji strokovna javnost namenja vse več pozornosti. V zadnjem času pa se je ambrozija tako razširila, da čutijo njeno hitro in uspešno širjenje tudi kmetovalci, saj jim povzroča veliko gospodarsko škodo.

Širjenje žvrklje

Omenjena vrsta ima številne lastnosti, ki ji omogočajo hitro širjenje. Semena razširja predvsem človek s svojimi dejavnostmi, pogosto skupaj z umazanijo na gumah avtomobilov in tovornjakov, najdemo pa jih tudi v ptičji krmi (Wraber, 1983). Posamezne rastline zrastejo višje kot v domovini (kar je sicer pogosto pri invazivkah), v novem okolju ima rastlina manj naravnih sovražnikov, poznano pa je tudi njeno alelopatsko delovanje na sosednje rastline (alelopatija je produkcija in sproščanje kemičnih substanc, ki vplivajo na rast druge rastlinske vrste).



Razmere so na njivah za žvrkljo zelo ugodne. Na fotografiji je primer iz Prekmurja, kjer je žvrklja na posameznih mestih v celoti izpodrinila koruzo.



Sprva se je žvrklja pojavljala predvsem ob cestah, kjer se vsako leto znova hitreje razširja.

Poleg tega, da žvrklja raste že skoraj povsod v Sloveniji, pa je zanimivo, da vedno znova poseljuje tudi nove življenjske prostore. Sprva je bila opazna predvsem ob cestah, močno pa se je razširila pri izgradnji avtocestnega križa z vozili in odvozom »okužene« zemlje. V zadnjem času se je zelo razširila tudi na njivah med koruzo in okopavinami in predstavlja gospodarsko škodljiv plevel, saj končno popolnoma prevlada in zatre sejano kulturo, pa tudi ostale plevelne vrste. Pogosto preraste koruzo tudi v višino in od daleč sploh ni videti, kaj naj bi na njivi uspevalo.

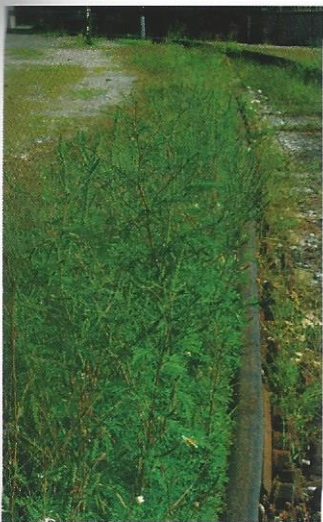
Velikost in razrast sta močno odvisni od rastišča. Žvrkljo, ki uspeva ob cestnem robu, večkrat kosijo, s čimer dosežejo dvoje: osebki se preveč ne razrastejo, po drugi strani pa se s košnjo med njenim plodenjem uspešno razširjajo semena. Na njivah (na njih uspeva tudi v domovini) in drugih rastiščih, kjer so razmere za rast ugodnejše, pa žvrklja lahko zraste do skoraj dveh metrov v višino. Če manjše rastline proizvedejo v povprečju 6000 semen, jih vitalnejše proizvedejo do desetkrat več (60 000) (Bohren in sod., 2005) in se rastlina zato razširja še hitreje.

Po vzklitju je ambrozija zelo konkurenčno uspešna in je sosednje rastline na morejo več izpodriniti. Bujen razvoj in razrast doseže predvsem v dobrih svetlobnih razmerah. Tudi če vzklije kasneje, to ne vpliva na njeno sposobnost cvetenja in semenitve v času rastne sezone. Ima tudi veliko moč obnavljanja po mehanskih poškodbah (na primer košnji), zaradi česar tudi pozna košnja ne zavre razvoja cvetov in semen. Žvrklja uspeva na njivah med različnimi kulturami, saj jo najdemo med koruzo, sončnicami, bobom in krompirjem. Samostojne sestoje lahko opazimo tudi ob železniških tirih, na pokopališčih, gradbiščih, prodiščih in pralah tako v urbani krajini kot na podeželju.

Rastlini namenjajo strokovnjaki posebno pozornost zaradi velike in dolgotrajne produkcije peloda, ki povzroča alergije in celo astmo. Zdravljenje bolnikov z alergijo običajno povzroča večjo gospodarsko škodo kot zmanjšanje količine pridelkov na kmetijskih površinah (v Kanadi je škoda ocenjena na približno 50 milijonov kanadskih dolarjev (Bohren in sod., 2005)).

Borba proti žvrklji

Najbolj učinkovito sredstvo je izruvanje mlade rastline s koreninami. Leta 1938 so v mestu Gaspesia v Kanadi s sistematičnim puljenjem žvrklje uspeli rastlino popolnoma odstraniti. Danes je v tem okrožju ne najdemo več. Uspešnost je bila seveda pogojena z zemljepisnim položajem, saj mesto leži na severni meji uspevanja žvrklje. Podobnega



Tudi ruderalna rastišča, kot so železniške proge, žvrklji omogočajo, da zarašča vedno večja območja.

Foto: Urban Šik.

Literatura:

- Bohren, C., Delabays, N., Mermillod, G., Keimer, C., Kündig, C., 2005: *Ambrosia artemisiifolia in der Schweiz – eine herbologische Annäherung*. AgrarForschung, 12 (2): 71-78.
- Genton, B. J., Kotanen, P. M., Chaptou, P.-O., Adolphe, C., Shykoff, J. A., 2005: *Enemy release but no evolutionary loss of defence in a plant invasion: an inter-continental reciprocal transplant experiment*. Oecologia, 146: 404-414.
- Jogan, N., Vreš, B., 1998: *Ambrosia artemisiifolia*: Hladnikia, 10: 45-47.
- Kofol - Seliger, A., 2001: *Rod ambrosija (žvrklja)*. Proteus, 63 (6): 276-278.
- Tamarcaz, P., Lambert C., Clot, B., Keimer, C., Hauser, C., 2005: *Ragweed (Ambrosia) progression and its health risks: will Switzerland resist this invasion*. Swiss Medical Weekly, 135: 538-548.
- Wraber, T., 1983: *Širjenje pelinolistne ambrosije v Sloveniji*. Proteus, 45 (8): 315-316.

uspeha v drugih kanadskih mestih niso dosegli. V nekaterih mestih (na primer na Madžarskem) organizirajo tekmovanja v nabiranju žvrklje, vendar je to bolj reklama, ki naj bi prebivalce seznanila z rastlino in težavami, ki jih povzroča, njenega razraščanja pa niso omejili.

Ker je za sistematično ročno odstranjevanje potrebno veliko število ljudi, ki na žvrkljo ne smejo biti alergični, je košnja pogosto tudi edina možnost za njeno zatiranje. Čas košnje je treba izbrati tako, da rastline še bolj ne razširimo. Najbolj primeren čas je sredi septembra. Ena od možnosti bi bila tudi uporaba herbicidov, vendar nekaterih na njih z določenimi poljščinami ne moremo uporabljati, ker bi s tem uničili poljščino samo (na primer sončnice, ki jih uvrščamo v isto družino kot žvrkljo in jih uniči enak herbicid). Žvrklja je proti določenim herbicidom postala odporna in jo uničijo le najbolj agresivni, ki so pogosto prepovedani. Kot najbolj uspešni sta se, predvsem v urbanem okolju, kljub vsemu pokazali uporaba herbicidov in večkratna košnja. Seveda uporaba herbicidov niti ni zaželjena. Rastlina tudi ni primerena za kompost, ampak naj bi jo sežigali.

Na Hrvaškem, v Rusiji in na Kitajskem so žvrkljo poskušali zatreti z naravnim sovražnikom, hroščem *Zygogramma satyralis* F. (Genton in sod., 2005), vendar je bil kljub obetavnim začetkom poskus neuspešen.

Na Hrvaškem so žvrklji posvetili veliko pozornosti, saj so z ustanovitvijo krajevnih odborov osveščali krajevno prebivalstvo, ki je moralo o njenem pojavljanju sporočati komunalnim službam, te pa so rastlino odstranjevale. Kljub temu imajo z rastlino še vedno velike težave.

Za osveščanje prebivalstva o škodljivih učinkih žvrklje se zelo trudijo v Franciji, kjer ljudje lahko na eni od spletnih strani dobijo vse potrebne informacije o prepoznavanju vrste ter škodljivosti in načinih njenega zatiranja (<http://www.ambrosie.info>). V Švici pa so se odločili, da v sredstvih javnega obveščanja osveščajo prebivalstvo in poskušajo uničiti vsako posamezno rastlino.

Vse omenjene lastnosti žvrklje govorijo v prid temu, da je rastlina predstavnik s »črnega seznama«, kamor uvrščamo invazivne organizme, ki povzročajo škodo biotski raznovrstnosti, zdravju in/ali gospodarstvu.

Kljub temu, da pri nas občasno lahko zasledimo zapise o žvrklji, njeni razširjenosti in škodljivosti, bi bil čas, da bi začeli z organiziranimi akcijami, s katerimi bi po eni strani še bolj osveščali prebivalstvo, po drugi strani pa omogočili omejevanje širjenja in tudi trajno uničevanje rastline. Prav nedejavnost (tudi pristojnih organov) je v drugih državah razlog za splošno razširjenost te invazivne rastline.